

Jedna ruka netleská

Koncepce metodiky výuky semináře Moderního vývoje a teorie urbanismu

Ing. arch. MArch Jan Kristek
Školitel: doc. Ing. arch. Maxmilián Wittmann, Ph.D.
Ústav teorie, FA VUT Brno

V zimním semestru 2011/2012 proběhl na Fakultě architektury VUT v Brně seminář moderního vývoje a teorie urbanismu s názvem MĚSTO: RŮST, IDEOLOGIE, MOC A NÁSILÍ s cílem implementovat teorii a teoretické myšlení jako integrální součást architektonické tvorby. Tomu byla přizpůsobená i metodika výuky a práce se studenty.

Klíčová slova: teorie urbanismu, architektonická tvorba, výuka, metodologie.

One Hand Can't Clap - Concept of Teaching Methodology in the Seminar Modern Theories of Development and Urban Planning

In the winter semester 2011-12 we launched a seminar on modern history and theory of urbanism at our Faculty named CITY: GROW, IDEOLOGY, POWER AND VIOLENCE. It aimed to implement a theory as an integral part of architectural work. To this aim also methodology of teaching and working with students was accordingly adjusted.

Keywords: theory of urbanism, architectural design, teaching, methodology.

1 Proč teorie

Současná diskuze o vztahu architektonického vzdělávání k praxi se pohybuje mezi dvěma póly. Na jedné straně volá po větší praktičnosti vzdělávání ve smyslu tréninku instrumentálních dovedností lépe odpovídajících soudobé poptávce, na druhém pólu je pak zdůrazňován architekt jako svébytný umělec, kterého naučí praktickým dovednostem až praxe sama. Tato část diskurzu je však jednostranná a nereflektuje vztah výuky k současné teorii, která je druhou stranou téže mince.

Výuka formou ateliéru je právem vnímána jako zásadní ve vzdělávání architektů a zabírá také nejvíce času studentů, a to i přes to, že samotné navrhování (studie) je pouze zlomkem schopností, nutných pro úspěch v praxi. Váha této fáze práce leží ve vzniku myšlenek, jejichž reprezentací je výstup ateliéru. Právě generování a reflexe nových idejí jsou kritické pro profesi v permanentním přerodu, jakou architektura ze

své podstaty je. Tato reflexe se však neobejde bez nezbytného fundamentu teorie, který je tak typický a nepostradatelný např. u humanitních oborů. V pravdě forma ateliéru, jako kruciálního způsobu výuky se vznáší někde mezi řeckým *theoria* (uzříít) a *praxis* (konat). Tento cyklický proces reflexe – konání – reflexe konání ... nelze rozštěpit. Jedna ruka netleská. Radikální příklon v jednom směru a neukotvenost v druhém znamená pro obor zdravotní problémy způsobené nevyváženou stravou.

2 Instrumentalita teorie

“Představte si – sedíte ve vašem obýváku, který tak dobře znáte; je to pokoj, kde se vaše rodina společně dívá na televizi po večeri ... a najednou zmizí zeď s ohlušujícím burácením, pokoj je naplněn prachem a sutí a skrze zeď proudí jeden voják za druhým.“ (Weizman 2007)

Úryvek z textu Eyala Weizmana jenž byl jedním z mnoha, které četli studenti semináře MVU – MĚSTO: RŮST, IDEOLOGIE, MOC A NÁSILÍ, pojednává o strategii vyvinuté izraelskou armádou v rámci Operačního teoretického výzkumného institutu (OTRI).

Apropriaci městského prostoru popisuje brigádní generál Aviv Kochavi jako *inverzní geometrii* spočívající v *reorganizaci městské skladby*, kdy se několik tisícovek izraelských vojáků místo ulicemi pohybuje skrze tunely, proražené ve zdech a stropích domů husté městské tkáně města Nabulus při útoku v roce 2002.

Ředitel OTRI Simon Naveh uvádí jako výchozí pozadí jejich strategie texty architektů (!), jako jsou Christopher Alexander, John Foerster, Gregory Bateson anebo protiimperialistické (!) texty filozofů, jako jsou Deleuze a Guattari (Thousand Plateaus) nebo texty Situacionistů (2007).

Obrázek 1: Taktika izraelské armády - *Walking through walls* (Procházení zdí). „Hluboký řád města je závislý na fantazii, že zeď je stabilní, solidní a daná.“ (Weizman 2007), Zdroj: wordpress.com

„Tento prostor, na který se díváte, tato místnost, není nic víc než vaše interpretace. [...] Otázka zní: jak interpretujete ulici? Interpretujete ji, jako každý architekt a každý plánovač, jako místo k procházení, nebo interpretujete ulici jako místo, kam je zakázáno vstoupit? [...] My interpretujeme ulici jako místo, kam je zakázáno vstoupit, dveře jako místo, kterým je zakázáno projít, a okno jako místo, kterým je zakázáno se dívat [...]. To proto, že nepřítel interpretuje prostor tradičním, klasickým způsobem a já nechci dodržovat jeho interpretaci a padnout do jeho pastí. [...]“ říká při jednom z rozhovorů Kochavi.

Humanitní teorie, která, jak poznamenává Eyal Weizman, je často chápána určitým spektrem lidí jako zásadní zbraň proti imperialismu, se zde stává mocným nástrojem koloniální moci (2007).

I přes, že humanistický étos architektů a urbanistů, je srovnání se strategií izraelské armády je při čtení textu nevyhnutelné.

Teorie nám nedává absolutní odpovědi a pravdy, ale je nástrojem, který nám umožňuje uchopit okolní realitu. Tak jako jsou kovadlina a kladivo nástroji, ze kterých lze ukovat zbraň nebo lžíci, je teorie intelektuálním nástrojem, který umožňuje město zabít nebo oživit. Právě s tímto vědomím byl koncipován celý seminář MVU, jehož cílem nebylo studenty “informovat“ o teoretických textech, ale naučit je tyto texty používat ve svůj prospěch.

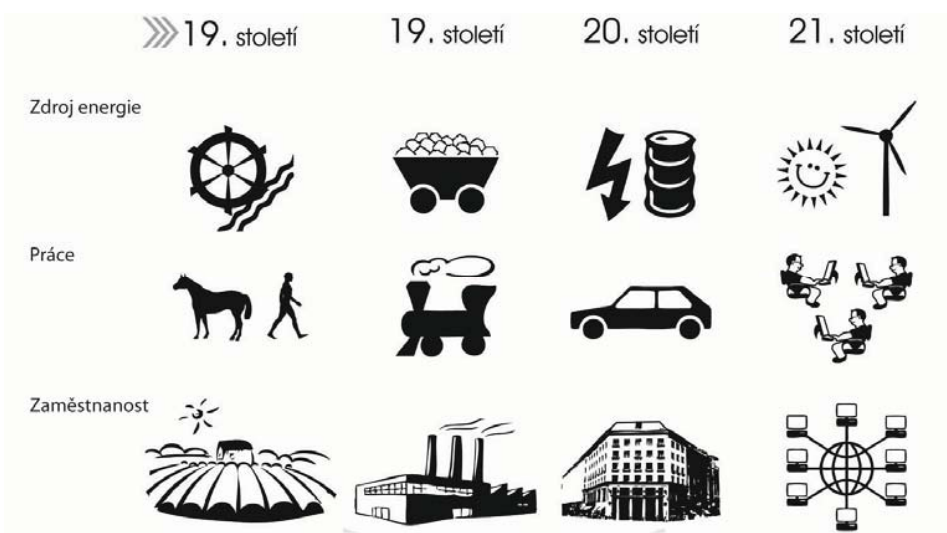
Studenti vybrané texty četli, prezentovali a posléze aplikovali v rámci textu vlastního. Smyslem ovšem nebylo trénovat studenty v prosté logické argumentaci s nabytou teoretickou municí, tedy jakási forma akademického sofismu. Cílem byl trénink kritického myšlení ve smyslu *strong-sense* - hlubokého významu (Paul 1995). Šlo nám o konfrontaci vlastního myšlení studentů, chápaného jako výsledek specifických znalostí a osobní zkušenosti, na pozadí vybraných teoretických textů – podobně Simon Naveh uvádí: „Využíváme kritické teorie pro kritiku vojenské instituce samotné – jejich zakořeněných a těžkých koncepčních základů.“ (2007) Tomu byla uzpůsobena i forma semináře.

3 Implementace

V první instanci měl každý ze studentů jeden přidělený text pochopit a zpracovat do 20ti minutové prezentace a v rámci semináře představit ostatním. Od počátku byl průchod studenta seminářem chápán jako malý osobní projekt, který zároveň do jisté míry vytvářel obsah semináře. Participace, moderovaná vyučujícími (Jan Kristek a Markéta Březovská) a nastaveným obsahovým rámcem, kladla na studenty nároky ve smyslu zodpovědnosti za průběh hodin a na vyučující nároky časové a komunikační. Samotné prezentaci předcházela někdy i více než hodinová soukromá konzultace, kdy jsme se snažili prostřednictvím diskuze se studentem dobrat podstaty myšlenek

obsažených v textu a posléze nalézt optimální formu prezentace. Klasickou jednosměrnou přednáškovou formou, kdy vyučující působí jako *vysílač* a student jako *pasivní přijímač*, ale i standardní seminář formou *končím – přepínám – mluv*, jsme posunuli směrem, kdy se vyučování a učení prolíná do jedné materie. Další důležitý aspekt tohoto přístupu vyplývá ze založení obsahu semináře na textech a jejich prezentaci obrazovou formou. Snaha přenést na publikum psané ideje prostřednictvím obrazové, časově omezené prezentace je v podstatě reartikulací textu, která vyžaduje hluboké pochopení souvislostí a mobilizuje koncepční a syntaktické schopnosti. Zároveň se příprava neobejde bez širšího studia tématu a obrazového materiálu.

V druhé instanci psal každý ze studentů na základě prezentovaného textu text vlastní – nikoliv jako analýzu, nýbrž jako artikulaci, ztvárnění osobní myšlenky. Požadavkem bylo aplikování nabyté teorie na osobní zkušenost nebo pozorovaný fenomén. Výstupem ze semináře byl text, ale stejně dobře může být výsledkem tohoto procesu i architektonický návrh. Právě tento proces krystalizace – zhmotňování ideje, kterou je nutné nejdříve zařadit do určitého kontextu, interpretovat a posléze artikulovat v určité formě, a který je zároveň nesnadným procesem výběru z nekonečného množství možností a forem, jak myšlenku reprezentovat jako uchopitelný objekt – chápeme jako klíčový pro architektonickou tvorbu. Nejedná se o přímočarý, ale o dialektický proces hledání mezi vnitřním světem tvůrce a světem vnějším, podobně jako sochař dlouho formuje, ubírá a zase přidává hlínu, než socha odpovídá jeho prvotnímu pocitu, impulzu, ideji.

Obrázek 2: „Energie, Práce, Zaměstnanost“ z prezentace studentky Zdeňky Sedlákové vycházející z textu Jiřího Musila „Co je urbanizace?“, Zdroj: Archiv autora

Architektura, jako obor v permanentním přerodu, je oborem v permanentní krizi. Tato teze pro nás nemá negativní nebo snad apokalyptické vyznění, je pouze vyjádřením, které naznačuje nutnost zůstat otevřený alternativním perspektivám vnímání reality a se schopností posuzovat a interpretovat je.

Jistou fragmentovanost, která vyplývala z koláže vybraných textů, tvořících obsah semináře, jsme tak považovali za přednost, za neoddělitelnou součást konceptu, který má studenty naučit relativizovat vlastní myšlení. Z tohoto jasně vyplývá i nebezpečí pro obor odtržený od teorie jako nástroje hledání a tázání se, kde je snadné a pohodlné vklouznout do nabízejících se kategorií. Nevyhnutelným následkem je potom ideologizace tvorby.

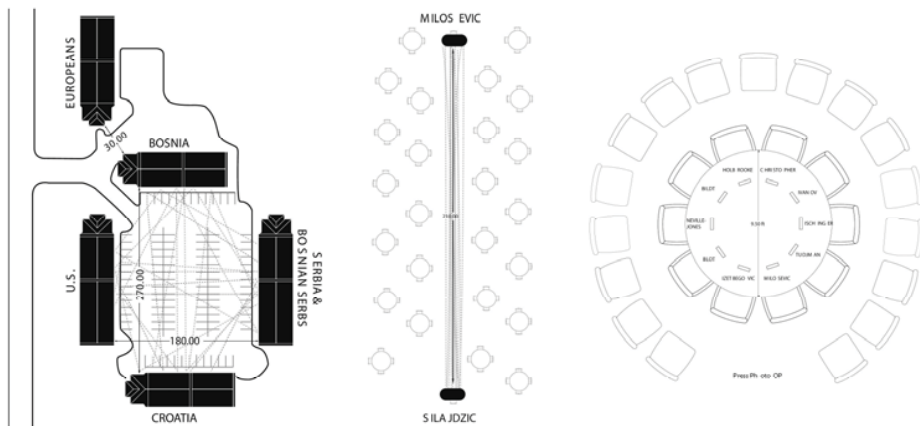
Referenční, ucelující rámec, do kterého byly jednotlivé texty řazeny, je obsažen v názvu: MĚSTO: RŮST, IDEOLOGIE, MOC A NÁSILÍ.

V první části RŮST jsme se věnovali expanzi měst od období uhlí a oceli, přes aspekty fordismu a postfordismu až po texty zabývající se městem z dnešní globální perspektivy. V bloku IDEOLOGIE jsme kategorizovali různé přístupy k urbanizmu ve vztahu k jejich historickým kořenům, v návaznosti na látku probíranou v části první. V posledním bloku MOC A NÁSILÍ jsme se věnovali městu jako prostoru konfliktu ve formě destruktivního násilí, ale i na první pohled neviditelné kontroly, soutěže ideologií, manipulace a snahy o uplatňování vůle.

Výsledná mozaika textů byla doplněna o úryvky z dokumentárních i populárních filmů dokumentujících dobu, názor nebo myšlenku. Třetí složkou toho konceptu v duchu „postmoderního perspektivismu“, byly krátké přednášky hostů, v zásadě ne-architektů. Hosté z oborů geografie, antropologie, filozofie, sociologie aj. přednášející a diskutující na dané téma, přinášeli do semináře kromě zajímavých informací také odlišný jazyk, jiný způsob vyjadřování odpovídající odlišnému uvažování a jiným myšlenkovým postupům, specifických pro ten který obor.

4 Prostor pro diskuzi

Diskuzi, jako nejzákladnějšímu prostředku setkávání a konfrontace odlišných pohledů, jsme přizpůsobili i místnost, ve které seminář probíhal. Důležitost uspořádání hmotného prostoru pro funkční vedení diskuze si uvědomoval i Charlie Chaplin při parodování setkání Hitlera a Mussoliniho ve filmu Diktátor, kteří se snažili zaujmout významnější pozici v jednacím sále... stejně tak i (doslova) architekt Daytonské mírové smlouvy Richard Holbrooke, který vyvinul prostorové koncepty pro jednání lídrů znesvářených stran Bosenské války – koncepty někdy nazývané jako *shuttle diplomacy* (kyvadlová diplomacie) a *napkin diplomacy* (ubrousková diplomacie) (C-Lab 2007: 138-143).

Obrázek 3: Ubytování delegátů jako pěší kyvadlová diplomacie, neformální setkání jako ubrousková diplomacie, a promyšlené uspořádání a forma jednacího stolu – architekt míru není v případě Richarda Holbrooka pouhou metaforou. Zdroj: C-Lab

Obrázek 4: Diskuze s hostem, urbánním historikem a environmentalistou, Michaelem Reußem, působícím na TU Darmstadt a ve výzkumu v Technologickém institutu v Karlsruhe v Německu. Zdroj: Archiv autora

My jsme odmítli sice reprezentativní, ale kukátkově uspořádanou aulu a trvali jsme na relativně malé místnosti, ve které jsme stoly a sezení studentů i přednášejících uspořádali do nehierarchického tvaru O tak aby byla umožněna neformální diskuze tváří v tvář.

5 Seznam použité literatury a pramenů

C-LAB. Richard Holbrooke, Architect. *Ambition*. Amsterdam: Stichting Archis, 2007, s. 138-143. ISBN 9077966137.

PAUL, Richard. *Critical Thinking: How to Prepare Students for a Rapidly Changing World*. Foundation for Critical Thinking, 1995. ISBN 0144583091.

WEIZMAN, Eyal. *Hollow land : Israel's architecture of occupation*. London : Verso, 2007. 318 s. ISBN 1844671259.